

Konu: **Bilim**

Yazı: **50**

Sosyolojinin Fiziği

Doç. Dr. Haluk Berkmen

Sosyoloji veya Toplum Bilimi insan topluluklarının davranış nedenleri üzerine odaklanır. İlgilendiği konular arasında toplumda sınıfların oluşumu, toplum içinde parçalanmaların ve birleşmelerin nedenleri, cinsiyet farklarının sonuçları ve demografi denen toplum hareketlerinin arka zemini bulunur. Toplum bilimi ile uğraşanlar genele uygulanabilen sosyal yasalar ararlar ve bu amaçla sayısal verilerle somut kanıtlar bulmaya çalışırlar. Fakat toplumlar sabit yapılar olmadıklarından sayısal veriler bulunsa dahi onlardan somut yasalar elde etmek pek de kolay olmamıştır.

Öte yandan belirli yasaları bulunan Fizik bilimi, doğadaki cansız nesnelere yapıları ve birbirleri ile olan etkileşimleriyle ilgilenir. Fizik biliminin ilgi alanı içine maddenin en küçük yapı taşlarından tüm var olanları içeren evrene kadar, her türlü nesne topluluğunun uyum sağladığı doğa yasaları girer.

Canlı varlıklarla ve özellikle insanlarla ilgilenen Sosyoloji ile cansızların temel bilimi olan Fizik arasında ortak yönleri bulmak ve her iki bilimde geçerli olan yasalar geliştirmek hem zor hem de tartışmalı bir yaklaşımdır. Zira insanların değişken ve çok çeşitli davranışları ile cansız nesnelere değişmeyen sabit davranışlarını ortak yasalarla açıklamaya çalışmak, bugüne kadar çok az sayıda insanın başarılı olabildiği kaygan bir zemin oluşturur.

Bu bakımdan en genel yasalardan başlayıp gittikçe daha ayrıntılı ilişkilere doğru yayılmak, sosyolojinin fiziğini oluşturmanın metodu olabileceği görüşündeyim. Fizik bilimindeki en temel yasalardan biri **Enerjinin Korunumu** yasasıdır. Bir önceki **49** sayılı **Enerji Hakkında** başlıklı yazımda, enerjinin esasta tanımsız olduğunu, fakat gündelik hayatta ve doğada çeşitli şekillerde tanımlanabildiğini söyledim. Böylesine geniş bir kavramın yasası elbette ki canlı sistemleri de içermesi gerekir.

Kapalı sistemlerde enerjinin korunduğu biliniyor. Bu yasa defalarca ve her türlü doğa sisteminde deneysel olarak kanıtlanmış, matematik sayesinde sayısal değerleri hesaplanmıştır. Ancak **'kapalı sistem'** kavramı pratikte bulunmayan soyut bir kavram olarak üzerinde durulmaya değer. Bir sistemin uyum sağladığı yasayı veya yasaları saptayabilmek için o sistemi çevreden soyutlayıp yalıtılmak ve bağımsız bir birey olarak incelemek gerekir. Bu tür bir yaklaşımın sonucunda nesnellik (materialism) ve indirgeyicilik (reductionism) gelişmiştir. Her iki yaklaşımda idealist bir bakış mevcuttur. Zira doğada her sistem bir ortam içinde yer alır ve tümüyle yalıtılmak, mükemmel bir kapalı sistemden söz edilemez. Ancak pratik çözümler istendiğinde, laboratuvar ortamında kapalı sistemler oluşturularak sayısal sonuçlar elde edebiliriz.

İnsan topluluklarını da, hatta tek bir insanı dahi, benzer şekilde idealize kapalı bir sistem olarak düşünebiliriz. Böylece, enerjinin korunumu yasası hem topluma hem de tek bir insana uygulanabilir. Enerjinin korunumu yasası, kapalı bir sistem içinde her türlü harekete, değişikliğe ve oluşuma rağmen, değişmeden kalan bir değer varlığını koruduğunu iddia eder. Bu yasanın bir diğer açılımı da, çevresiyle etkileşen her sistemin minimum enerji kaybıyla varlığını sürdürmek istemesidir. Çünkü enerji kaybı dağılmaya, parçalanmaya ve yok olmaya götürür. Var olmak isteyen, daha doğrusu, varlığını sürdürmek isteyen her kapalı sistem, enerji kaybını mümkün olduğu kadar azaltmak, dolayısıyla enerjisini korumak zorundadır.

İnsanların davranışları büyük çapta bu yasaya uygunluk gösterir. Varlığını sürdürmek isteyen insanların en eski dönemlerden bu yana birleşip geniş aileler, klanlar, kabileler, şehirler ve uluslar oluşturmuş olmaları bu yasadandır. Ulusların içinde daha küçük topluluklar oluşturan meslek kuruluşları, loncalar, dernekler, vakıflar ve politik partiler hep aynı yasanın gereği olarak ortaya çıkmışlardır.

Birey düzeyine incek olursak, varoluşumuzun temeli olan beslenme gereksiniminde dahi enerjinin korunumu bulunduğunu görüyoruz. Meslek sahibi olmak, aile kurmak, ev sahibi olup barınmak ve bu türden, gündelik yaşamın değişik etkinliklerindeki esas neden enerji korunumudur. Ancak bu yasanın sosyal yapılarıdaki matematik ifadesini yazmanın güçlüğünü de kabul etmek gerekir. Yasanın niceliksel tanımını yapmak yerine niteliksel kapsamını kavramanın önemli olduğu görüşündeyim. İnsanların bencil ve çıkarıcı oluşlarının, birer ego varlığı olarak hep haklı görünmek istemelerinin nedeni de büyük çapta bu yasadır.

Bu yasanın ahlak (etik) ve felsefedeki yansımaları **Pragmatizm** akımında buluyoruz. **Yararcılık** olarak da adlandırılan bu görüşe göre, bir düşünce veya davranış pratikte yarar sağladığı ölçüde doğrudur. Ancak, 'doğru' mutlak olmayıp göreceli ve kişiden kişiye değişebildiğine göre "Kime yararlı ve kime göre doğru?" sorusunu yanıtlamak hiç de kolay değildir. Belki de en uygun yanıt "Hem kendime hem de insanlığa yararlı olan eylem ve girişimler doğrudur" denebilir. Zira tek bir insanın zarar görmesi bile tüm insanlığın zarar görmesine yol açabilir. **İnsanlık** bir bütündür ve onu parçalara ayırıp, şu grubun yararını veya bu grubun çıkarını düşünmek, indirgeycilik ve ayrımcılık yapmakla eşdeğerdir.

Tüm insanların ortak yararını düşünüp davranmak, belki de hiçbir eylemde bulunmamak sonucunu da yaratabilir. Bu tür bir yaklaşım doğu kültürlerinde bilge insanların davranış şekli olmuştur. Zira bir 'şey' yapmak kadar, hiçbir şey yapmamak da geçerli bir seçenektir. Nitekim Japonların **Zazen** dedikleri *meditasyon* "*Hiçbir şey yapmadan sadece oturmak*" anlamını taşır. Zazen, bedeni sakinleştirerek zihni gereksiz takıntılardan kurtaran, varoluşun esas doğasını anlamaya yardımcı olan bir davranış şeklidir. Minimum enerji sarfıyla maksimum yoğunlaşmayı sağlayan bu çaba, insanın kendi doğasını anlamasına, her konuda uyumlu ve dengeli davranmasına da büyük çapta yardım eder. Böylece insan, egonun isteklerine boyun eğmekten de kurtulabilir.

Doğu mistiklerinin uzun süreler oruç tutmaları, yürürken meditasyon durumuna geçmeleri veya nefes çalışmalarında bulunmaları, enerji korunumu yasası ile yakından ilişkilidir. İnsan bir tin ve beden bütünlüğü olduğuna göre, bedene verilen önemin yanında tine, yani psikolojiye ve sosyal ortama da aynı derecede önem vererek, enerjinin korunabileceğini kavramakta ve davranmakta yarar olduğu görüşündeyim.